

J. V. Snellman kansakunnan käsikirjoittajana

J. V. Snellman 200 vuotta -juhluvuoden avausesitelmä
Kuopion musiikkikeskus 3.1.2006 klo 18.00
Juhlavuoden pääsihteeri, dosentti Raimo Savolainen

Arvoisa herra opetusministeri, hyvä juhlaväki

Suomessa on viime vuosina melkein kahden vuoden välein saatu tarkastella suomalaisen kansakunnan 200-vuotista rakennustyötä keskeisten suomalaisten kansakunnan rakentajien juhlavuosina. Vuosina 1998, 2002 ja 2004 vietettyjen Zachris Topeliuksen, Elias Lönnrotin ja J. L. Runebergin juhlavuosien jälkeen tänään alkavan Johan Vilhelm Snellmanin syntymän 200-vuotisjuhluvuoden aikana tullaan vielä laajemmin ja tarkemmin tuomaan hänen elämäntyönsä kautta näkyviin sivistyksen voima kansakunnan rakennustyössä.

Juhlavuoden temaksi on valittu sivistys, koska snellmanilainen usko sivistyksen voimaan on toimiva perintö tänäkin päivänä. Juhlavuoden laaja ja monipuolinen ohjelmisto tarjoaa kaikille tilaisuuden tämän kokemiseen. Ohjelmiston suunnittelua ovat voimakkaasti inspiroineet Snellmanin monipuolisuus, pitkä elämänkaari, runsas sosiaalinen verkosto, suuri maantieteellinen liikkuvuus ja historiallinen konteksti. Tutustuttamalla kansalaiset seminaarein, näyttelyin, konsertein ja monin erilaisin tapahtumin Snellmanin elämään ja merkitykseen kansalaiset johdatetaan kansakunnan juurille, ja heille avautuu maisema sivistyksen merkitykseen.

Snellmanin urakehityksen kautta avautuu suuriruhtinaskunnan yhteiskunnallinen kehitys kaikessa monipuolisuudessaan. Laaja-alainen Snellman tuli tunnetuksi 75 -vuotisen elämänsä aikana monessa roolissa: opiskelijapoliitikkona, tunnettuna eurooppalaisena filosofina, kulttuurimatkailijana Euroopan lukuisissa kaupungeissa, koulunrehtorina, sanomalehtimiehenä, filosofian professorina, valtiovarainasioiden senaattorina, valtiopäivämiehenä, useissa kulttuuri- ja talouselämän

luottamusmiestoimissa sekä aviomiehenä ja perheenisänä. Nämä roolit eivät olleet peräkkäin vaan hän toimi useista niistä samaan aikaan.

Snellmanin elämän kautta avautuu koko aikakauden henki, kun hänen runsaassa sosiaalisessa verkostossaan yhdistyvät oman ajan poliittinen, hallinnollinen ja taloudellinen historia sekä kulttuurihistorian keskeiset piirteet. Toimintaympäristö kattaa 1800-luvun koko keskeisen toimijakunnan. Snellman seurusteli ajan tunnetuimpien tiedemiesten, kirjailijoiden ja virkamiesten kanssa Suomessa, Ruotsissa ja Manner-Euroopassa. Useat Suomen historian merkkihenkilöt olivat hänen henkilökohtaisia ystäviään. Lisäksi hän oli tiiviissä yhteistyössä monen suomalaisen ja venäläisen korkean virkamiehen kanssa Venäjän keisarin lähipiirissä.

Suomen suuriruhtinaskunnan tärkeät käännekohdat linkittyvät Snellmanin elämään. Hänen toimintansa ajallinen kaari kattaa neljän eri hallitsijan kaudet Suomen historiassa. Varhaislapsuus kului Kustaa IV Adolfin ajan levottomassa Tukholmassa kunnes perhe palasi Suomeen, jonka Aleksanteri I oli liittänyt Venäjän yhteyteen. Aktiivisen toiminnan vuodet kulkivat Nikolai I:n ajan vaiennetusta totuudentorvesta Aleksanteri II:n suosikkihallinnon keisarilliseksi neuvonantajaksi korkeisiin virkoihin. Kysyntä valtiollisiin luottamustehtäviin jäätyi Aleksanteri III:n valtaantulon aattona mutta Snellmanin elämäntyön seurauksena kansallinen herääminen oli jo täydessä vauhdissa.

Maantieteellisesti Snellmanin mukana matkataan laajalla alueella Suomessa ja ulkomailla. Hän syntyi Tukholman satamassa isänsä laivassa ja vietti lapsuutensa Tukholman Södermalmilla ja myöhemmin Kokkolan Neristanissa. Oppikoulun hän kävi Oulussa. Yliopisto-opinnot alkoivat Turun Akatemiassa ja päättyivät Aleksanterin yliopistossa Helsingissä, jossa tutkijaura käynnistyi. Yliopiston kanssa tapahtuneen välirikon jälkeen hän oleskeli vuoden Uudessakaarlepyyssä, josta muutti ulkomaille. Hän työskenteli kaksi vuotta Tukholmassa ja matkusteli vuoden ajan

Keski-Euroopan eri yliopistokaupungeissa. Suomeen paluuta seurasi aktiivinen sanomalehtimiehen kausi Kuopiossa. Lopulta hän palasi Helsinkiin, jossa hänet muutaman vuoden hiljaiselon jälkeen korotettiin yliopiston ja senaatin korkeimpiin virkoihin. Tänä aikana hän vietti kesiään Vihdissä ja Kirkkonummella. Kansakunnan kannalta tärkeät ratkaisut syntyivät hänen johdolla Pietarin hovipiireissä.

Hyvät kuulijat!

Snellmanin luonnehtiminen kansakunnan käsikirjoittajaksi perustuu siihen, että hänen toiminnassaan yhdistyivät perinpohjainen tutkija, syvälinen ajattelija, ennakkoluuloton ideoija, tarmokas julistaja sekä asiantunteva ja pelkäämätön toteuttaja. Kaikki tämä näkyy hänen kootuissa teoksissaan.

Kaikessa toiminnassaan Snellman ajoi tietoisesti itsevarmasti suomalaisen kansallisuuden ja suomen kielen asemaa, minkä hän näki perustana maan taloudelliselle ja sosiaaliselle kehittämiselle. Hän oli vakuuttunut, että jos suomalaiset eivät herää valtiolliseen ja sivistykselliseen itsetietoisuuteen, se oli kuoleva kansa. Hän toteutti johdonmukaisesti omaa ohjelmaansa ja pyrki saamaan sen käytäntöön olosuhteiden sen salliessa. Tämän sanoman tulkkina toimii koko Snellmanin kirjallinen tuotanto, jonka kautta hän välitti sanomaa sivistyksen voimasta viranomaisten vastustuksesta ja lähimpien ystävien kovasta kritiikistä huolimatta.

Snellmanin syntymän 200-vuotisjuhlavuoden valmistelun maaperä on ollut poikkeuksellinen hedelmällinen. Ensimmäistä kertaa 1800-luvun henkinen pääoma on Snellmanin koottuina teoksina jokaisen kansalaisen ulottuvilla sekä alkukielisenä tieteellisesti kommentoituna että hyvälle nykysuomella käännettynä. Lisäksi näiden molempien pohjalta ilmestyy ensimmäinen elämäkertatutkimus. Koottujen teosten kaltainen 1800-luvun hengen elämän tietopankki ei ole kuitenkaan itsestäänselvyys.

Snellmanin hahmottuminen kansakunnan käsikirjoittajaksi koottujen teosten kautta on vaatinut pitkän 20 vuoden työn. Vasta vuoden 1998 lopussa valtioneuvoston kanslian johdolla valmistunut 'J. V. Snellman Samlade arbeten', täydellinen alkukielellä julkaistu tieteellis-kriittinen editio Snellmanin painetusta ja painamattomasta tuotannosta, korvasivat 100 vuotta aikaisemmin ilmestyneen alkukielisen laitoksen, jota toimitettaessa ei pyritty tieteellisyyteen ja kriittisyyteen. Toimitustyötä ohjasi lähinnä tekstien kiinnostavuus: tekstejä irroteltiin yhteyksistään, lyhenneltiin ja paranneltiin, eikä kaikki aineisto ollut vielä saatavilla.

Snellmanin kirjallisen jäämistön ongelmat päähenkilönsä ja tämän aikakauden kuvaajana syvenivät, kun vanhan edition puutteet, tulkinnat ja väärinkäsitykset siirtyivät vuosina 1929-1932 laadittuun suomennokseen. Tilanne on korjaantunut aivan viime vuosina, kun opetusministeriön johdolla alkukieliset 15 000 liuskaa käännettiin suomeksi. Nyt sopivasti juhluvuoden alkaessa ollaan päästy tilanteeseen, jossa nykypäivän lukijat voivat tunnistaa oman aikansa ilmiöitä Snellmanin teksteistä. Kun Snellman pääsee puhumaan kaikille suomalaisille, havaitsee nopeasti, että teksti puhuttelee myös tänä päivänä. Hänen johtopäätöksensä toimivat ajasta riippumatta.

Todellisena astinlautana juhluvuoteen on, että tieteellis-kriittisen editoinnin, laadukkaan kääntämisen ja tutkimustyön johdosta Snellmanin koottujen tekstien lukemisen kautta jokainen voi suorittaa todellisen syväsukelluksen kansakunnan juurille. Vanha myyttinen Snellman-kuva korjaantuu, täydentyy ja muuttuu. Tähän asti viipale- Snellmanin tutkimisen sijasta päästään vihdoinkin rakentamaan kokovartalokuvaa.

Hyvät kuulijat!

Koottuja teoksia kannesta kanteen kahlatessa selviää, että Snellmanin monien roolien taustalla punaisena lankana kulkee varttuminen ja kypsyminen kokijasta näkijäksi, antautuminen julistajaksi ja lopulta tarttuminen käytännön toimiin ideoita toteuttamaan.

Ponnistus pohjana on lapsuus ja nuoruus sekä koulu-aika pohjalaisen merenkulkukulttuurin keskellä. Snellmanin kohdalla toteutui myös se, mitä hän koulupuheessaan nuorison vanhemmille totesi: ”Mikä istutettiin lapsen pieneen sieluun, sitä ei hävitetä. --- Et siis vaikuttanut ainoastaan lapseesi, rakastava isä, hellä äiti!– Vaikutit ihmiskuntaan.” Pappissukuun kuulunut merikapteeni-isä ja laivanvarustajasukuun kuulunut äiti antoivat pojalle parasta pääomaa, valtameretkin ylittävän tiedonjanon. Suvun jäsenet olivat 1600-alusta asti kuuluneet Pohjanmaan rannikkokaupunkien varakkaaseen porvaristoon. Merenkulun tuoma aineellinen vauraus ja sen synnyttämä henkinen sivistys loi mahdollisuuden lasten koulutukseen.

Snellmanin varhaislapsuutta kuihtuvan suurvallan pääkaupungissa sävyttivät Ruotsin tappiot Napoleonin sodissa, kustavilaisen ajan päätyminen ja vanhan hallisijahuoneen syrjäytyminen. Snellmanin perheen katseet kääntyivät kotimaakuntaan Pohjanmaalle ja siihen, miten suotuisasti olot kehittyivät Venäjän yhteydessä Suomen sodan jälkeen. Muistoissa Tukholma säilyi aina syntymäkaupunkina. Snellman liikkui muistellessaan, miten he Mosebackenin pengermillä kaivat katselivat merelle nähdäkseen odotetun kolmimaston ja viedäkseen kotiin ilosanoman, että heidän isänsä oli omaisiansa lähellä.

Kokkolassa merenkulun tuoma aineellinen hyvinvointi heijastui kaupungin henkiseen elämään. Vuonna 1800 kaupunkiin oli perustettu Suomen ensimmäisiä kirjastoja heti Vaasan ja Turun jälkeen. Yli tuhannen niteen lukuseuran kirjasto karttui Tukholman

tervanvientimatkoilla. Tätä monipuolista kirjastoa Snellman käytti ahkerasti kouluaikanaan ja kotiopettajana ollessaan. Snellman mainitsee runsaasti käyttämänsä historiallisen kirjallisuuden varustaneen hänet elämää varten.

Upsalan yliopistossa opiskellut ja merimatkoillaan antiikin klassikoita lukenut isä luki pojalleen ääneen, kertoi vieraista maista ja kielitaitoisena käänsi monia tarinoita lukuseuran kirjoista. Nähtyään poikansa oppimishalun ja kyvyn isä lähetti tämän Oulun triviaalikouluun. 50 vuotta myöhemmin Snellman muisteli, millaisia koko elämää varten hedelmiä tuottaneita päiviä Oulun kouluvuodet olivat olleet. Hän oli kiitollinen siitä, että koulu oli vahvistanut hänen luontaista tiedonjanoaan, antanut välineitä tietojen hakemiseen ja antanut tilaisuuden luonteen kehittymiseen.

Hyvät kuulijat!

Snellmanin elämän ensimmäisiltä 20 vuodelta kirjallista tuotantoa ei ole säilynyt mutta näinä vuosina kotikasvatuksen ja kouluopetuksen perustalta syntyi tiedonjano, jonka tuloksia hän purki lopun elämäänsä kirjoittamalla. Säännöllisen päiväohjelman myötä tekstiä syntyi aina aamuyön tunneille saakka sikaria tuprutellessa ja teetä hörppiessä. Kynttilälaskut olivat suuret, koska päivänvalo ei koskaan riittänyt työpäivän pituudeksi.

Seuraavan 55 vuoden aikana syntynyt teksti on monentyylistä ja tasoista, yksityistä ja julkista, painettua ja painamatonta. Aineistoa leimaa arvomaailmaa koskeva välienselvittely lapsuudenkodin ja ystävien kanssa, päämäärän kirkastuminen syvällisissä filosofisissa spekulatioissa ja konkreettisten keinojen löytäminen ja esittelemine käytännön ratkaisuksi. Yhteinen nimittäjä kaikille teksteille on suomalaisen kansakunnan herättäminen.

Snellmanin lähettämät ja vastaanottamat kirjeet peilaavat aikaa ja aikalaisia koko inhimillisessä kirjossaan. Kirjeenvaihto perheenjäsenten ja ystävien kanssa raottaa yksityisyyden verhoa. Isä kirjoittaa sisaren kuolemasta huhtikuussa 1830: ”Marie on nyt siirtynyt jonnekin korkeammalle kuin filosofian ylioppilaat olettavat koskaan kuitenkaan varmaan tietoon pääsemättä; me, jotka Härmässä filosofoimme Jumalan ilmoitus kädessämme, tiedämme kuitenkin, että hän on vaihtanut parempaan, me itkemme talonpoikaisen uskon mukaisia ilon kyyneliä ja koskettelemme vielä hellästi hänen kylmiä maallisia jäännöksiään, kun hän nyt lepää salissa ja palelee.” Anna-Christina sisar kirjoitti heinäkuussa 1835: ”Sinä rakas, Janne, kulta, olet yksinäinen ja hylätty eikä sinulla liene montakaan vapaata hetkeä, vaan joudut vain väsyttämään itseäsi minun ja monien muiden takia.”

Ystäväkirjeenvaihdossa piirtyy esiin kansakunnan rakentamisen arkkitehtuuri kasvavien kansallisten suurmiesten välisissä väittelyissä. Nervanderille hän kirjoitti kesällä 1840: ”Koska 34 vuotta hänen elämästään oli jo ohi, hän ei kaivannut enää ”pidättelyä”. --- taistelua minä kyllä kestäen ja viihdyn siinä hyvin; mutta tarvitsen tilaa, kun vereni kiehuu. Jos ihmisiä sidotaan ja ärsytetään, siitä ei seuraa hyviä tekoja.” Snellman oli niin varma ja vakuuttunut päämäärästään, että halusi selittää ystävilleen jääräpäistä ja ärsyttävää käytöstään: ”Tunnen vielä tälläkin hetkellä, että minulla on voimaa tehdä ja saada valmiiksi paljon, ja tähänastinen elämäni kertoo minulle, etten valehtele. Älä siitä pahastu, että uskon, että minulla on vähemmän päätä kuin kenelläkään teistä, joilla sanotaan olevan hyvä pää. Ei siinä olekaan mitään ihmettelemisen aihetta, sillä minä olen tehnyt pääni itse. Sen takia minulle on annettava anteeksi myös että se on hieman omalaatuinen, sillä ilman itsepäisyyttä ja sitkeyttä ei sitä saada tehdyksi.”

Käytännön toimintanäyn selvittämiseksi Snellman halusi ensin perinpohjaisesti spekulatiivisesti kaivaa olemassaolon logiikan esiin filosofian keinoin. Snellmanin filosofiset käsikirjoitukset tuovat esiin kammiotyöskentelyn kaikessa

vaikeaselkoisuudessaan kuten eräässä hahmotelmassa ilmenee:”Kaikki henget pyrkivät täydellisyyteen.--- kaikki pyrkivät tilaan, jossa vapaimmin voivat ilmaista kykyjään, kaikilla on sama taipumus laajentaa vaikutustaan, vetää luokseen, kerätä itseensä ja omia kaikki se, mitä he pitävät hyvänä, oivallisena ja viehättävänä. Kauniin, toden ja erinomaisen katseleminen on näiden ominaisuuksien hetkellistä omistamista.”

Yliopiston siirtämisen jälkeen Helsinkiin Snellman keskittyi filosofian opintoihin, mihin auttoivat lukuisat epäonnistuneet romanssit kuten hän runossaan huokaa:”Ei intohimo minkään lajinen/ei vimma totuuteen tai neidon suuteroon/ tuo ihmismieleen tyyntä rauhaa. Vain hyödyllinen toimi tuottaa järjestyksen’.

Nuoren filosofin kutsumus kansalliseksi herättäjäksi kypsyi nuorison opettamisen, väitöskirjojen, filosofisten muistiinpanojen, luentokäsikirjoitusten ja ensimmäisten julkaistujen teosten kautta. Ensimmäisen teoksensa”Logiikan yrityksen’ hän omisti isälleen sanoin.”Ota vastaan, Rakas Isä, isällisen suopeasti tämä vähäpätöinen osoitus pojan kunnioituksesta ja rakkaudesta. Toki olin toivonut voivani antaa Sinulle jotain arvokkaampaa, Sinulle, jota saan kiittää paitsi elämän lahjasta, myös suurimmasta osasta henkistä elämääni. --- Auttakoon esittelemäni opin pyrkimysten vakavuus Sinua sovittautumaan ajan ajatusköyhyyden ja egoismin kanssa, vaikka se ei kykenekään horjuttamaan kokonaisen ihmisiän kestäneen tutkimustyön ja rikkaan kokemuksen lujittamaa maailmankatsomustasi; olkoon tämä minun yritykseni Sinulle todistuksena siitä, että Sinun palava totuuden ja oikeuden harrastuksesi ei ole ollut kokonaan hukkaan menneenä esimerkkinä.”

Versovien aatteiden käytännön koetuspaikka oli vuodesta 1830 toiminut lauantaiseura, säännöllisesti kokoontunut kirjallisuus- ja keskustelupiiri. Yhteiseksi tavoitteeksi muotoutui saada sivistyneistö ja kansa lähemmäksi toisiaan osallistumaan yhdessä yleisten asioiden käsittelyyn. Tämän rinnalla Snellmanin johdolla

pohjalaisessa osakunnassa 1834-36 hänen kuraattoriaikanaan isänmaallinen henki heräsi nuorisossa. Näinä vuosina Snellman omaksui suomalaisuusharrastuksen elämäntehtäväkseen kuten hän itse muisteli 70-vuotiaana: ”Minulla on totisesti jo nuoruuden päivistä ollut vakaa usko kansallistunteen isosta voimasta.” Hänen mielestään kansallisuus merkitsi ennen kaikkea kansallisen sivistyksen omaleimaisuutta, joka perustui menneiden sukupolvien luomaan traditioon. Sen syntymisen ja siirtymisen välttämätön edellytys oli kansalliskieli.

Ruotsiin, Tanskaan, Saksan eri osavaltioihin, Sveitsiin ja Itävaltaan suuntautuneen kolmen vuoden matkansa havainnot Snellman esitteli ensin Saksan-matkakirjassaan. Matkan tulokset hän kiteytti marraskuussa 1842 ilmestyneessä ”Valtio-oppi”-teoksessaan. Hän korosti kansallishengen roolia, sitä että muodollinen olemassaolo valtiona ei takaa kansakunnallista hyvinvointia. Suomen tie kansakunnan onneen tuli kulkea sivistyksen, hyvien tapojen ja yleisen hyvinvoinnin laajentamisen kautta, jonka perustana oli Aleksanteri I:n Porvoon valtiopäivillä takaama autonominen erillisasema.

Kutsumus kirkastuneena Snellman päätti palata kotimaahansa toteuttamaan hahmottamaansa kansallisohjelmaa, jonka mukaan Suomen tuli omaa sivistysperintöään kehittämällä lunastaa itselleen paikka kansakuntien joukossa. Herätyshuuto kajahti täältä Kuopiosta, jossa hänen täällä perustamansa Saima-lehden iskevät sanomalehtiartikkelit synnyttivät voimakkaan yhteiskunnallisen herätyksen.

Saima oli suunnattu sivistyneistölle, jonka mielipiteitä Snellman halusi lehdellään muokata suomalaiskansalliseksi: ruotsinkieliset oli kansallistettava, suomenkieliset oli sivistettävä. Snellman vaati, että sivistyneistön oli vaihdettava kielensä suomeen, luotava yhteys väestön suureen enemmistöön ja työskenneltävä sen hyväksi. Vuoden 1809 jälkeen hänen mielestään sivistyneistön oli valittava, kumpi tämän jälkeen seurasi ruotsalaisuutta sivistysmahtina; suomalaisuus vai venäläisyys. Snellman piti

kansalliskirjallisuuden olennaisena tunnusmerkkinä suomen kieltä: äidinkielen oppiminen oli samaa kuin kuuluminen johonkin kansallisuuteen.

Snellmanin kansallisuusohjelmassa sivistys toimi kansantalouden elvyttäjänä ja päinvastoin. Lähtökohtana oli järkevä ja tarkoituksenmukainen lainsäädäntö, jossa yhdistyivät sosiaalireformaattiset näkökohdat ja yksilönvapaus. Snellman vaati kirjoituksissaan voimakkaasti ammattikuntalaitoksen poistamista, elinkeinovapauden tunnustamista ja puuttui voimakkaasti myös maatalouden alkeelliseen tilaan.

Hyvät kuulijat!

Saiman herätystyötä seurasi viiden vuoden hiljaiselo, joka vaihtui hallitsijavaihdoksen myötä vuonna 1855 käytännön toimintaan. Snellmanin ajatuksista tuli Aleksanteri II:n uudistusohjelman sisältö. Käytännön toteutustyö alkoi professorina ja jatkui senaattorina.

Professoriluennoissaan Snellman kiteytti sanomansa käytännölliseen muotoon opastaessaan nuorisoa isänmaallisiin töihin: ”Hyvät herrat. Meidän velvollisuutemme on ennen muuta kulttuurin hiljainen työ. Osoitamme isänmaallisuuttamme varmimmin antamalla vastaanottamallamme kulttuurille kansallisen muodon. Uusilla valtiomuodoilla spekuloiminen on hedelmätöntä, jos siveellisellä kansallishengellä ei ole voimaa toteuttaa niitä. --- Mikään kansakunta maailmassa ei kansallisessa elämässään ole jäänyt vaille sitä muotoa, johon sen henki on ollut kykenevä.”

Snellmanin luennot eivät olleet helppotajuisia mutta hänen mielestään pääasia oli, että oppilas oli ymmärtänyt kurssin pääkohdat. Tärkeintä oli kasvaa vakaumukseen ja että velvollisuutena oli toimia yhteisen parhaan edun puolesta, mutta täytyi aina säilyttää oikeus itse ratkaista, mitä yhteinen paras oli.

Nuorisoa isänmaalliseen toimintaan kasvattaneet Snellmanin luennot kulkivat käsi kädessä Litteraturblad-lehden kirjoitusten kanssa. Niissä hän otti mielipidejohtajan aseman takaamaan uudistusten keskeytymättömän jatkumisen keisarin suosiossa. Snellman halusi tarkkaan hillitä vastuutonta ja lyhytnäköistä tyytymättömyyden viljelyä. Hänen mielestään ”On ero sen kansallisen itsetunnon välillä, joka sanoo, että kansakunta luo itse kohtalonsa, ja sen julkean kiittämättömyyden välillä, joka kieltäytyy tunnustamasta kansakunnan kiitollisuutta sille, jonka kaitselmuksella on kutsunut näiden kohtaloiden johdattajaksi ja joka tällä paikalla on osoittanut käsittävänsä kansallisen tietoisuuden vaatimukset, sekä osoittanut niiden täyttämässä jaloa vapaamielisyyttä ja lämmintä haluaan toimia kansan parhaaksi.”

Tärkeimmät kirjoitukset oli suunnattu Ruotsissa oleskelevien suomalaisten loukkaavia kirjoituksia kohtaan Venäjää vastaan. Pietarissa todettiin tyydytyksellä Snellmanin johtaman kansallisuusliikkeen tiukka rajanveto skandinavismiin työrauhan takaamiseksi uudistusten toteutumiselle. Vuosien 1863-64 valtiopäivien valmistelijana Snellmanin sanomalehtikirjoitusten sisältö muuttui koko ajan konkreettisempaan suuntaan. Kirjoitusaiheet koskivat valtiopäiväesityksiä kuten naisten ja miesten perimysoikeutta, paloviinalainsäädäntöä, painolakia, rahauudistusta, katovuosia ja rautateitä.

Snellmanin rooli hallitsijauskollisuuden takuumiehenä huipentui toukokuussa 1863 Litteraturblad-lehden kirjoituksessa ”Sota vai rauha Suomelle”, jossa Snellman opetti maanmiehilleen vastuuntuntoa ja realismia Puolan kapinan olosuhteissa: ”Harvat Euroopan kansat ovat vahvemmin osoittaneet tätä uskoa kuin suomalaiset, tämä suuren kansanperheen eristynyt jäännös, joka sivistyksensä ansiosta on pelastunut tuon kansanperheen jokseenkin yleisestä tuhosta. Millään kansalla ei liioin ole osoittanut yhtä runsaita tämän tulevaisuudenuskon tuottamia hedelmiä ja yhtä sitkeää itsensä säilyttämistä tuota tulevaisuutta varten. Sillä mikään kansa ei ole voitettuna ja sodan oikeudelle alistettuna kyennyt säilyttämään sen suurempaa itsenäisyyden astetta.”

Tällaisia kirjoituksia käännettiin säännöllisesti Pietarissa Aleksanteri II:lle ja ne ylläpitivät myönteistä ilmapiiriä uudistusohjelman toteuttamiselle. Keisarin henkilökohtaisesta toivomuksesta Snellman kutsuttiin senaattoriksi ja finanssitoimituskunnan päälliköksi maaliskuussa 1863. Vaikka Snellman oli alusta asti sidottu virkamiesmäiseen arkeen senaatin talousosaston lukemattomien juoksevien asioiden käsittelyssä, keisarin luottamus takasi hänelle toimintavapauden kulisseyksissä.

Tarkkaa asioihin perehtymistä ja seikkaperäisen hallintorutiinin hallitsemista kuvastavat Snellmanin lausunnot senaatissa ja valtiopäivillä. Näiden muodollisten pöytäkirjojen taustalla tehokkaasta henkilökohtaisesta vaikuttamisesta todistavat suuri määrä muistioita, joiden avulla keisari saattoi Snellmanin luonnostelemana muodostaa käsityksensä maan kehittämisen suunnasta. Tätä kanavaa hyödyntäen Snellman toteutti monia tärkeitä uudistuksia, joita olivat mm. oma raha, kieliasetus ja rautatiet.

Senaattoriuran jälkeen Snellmanin valittiin 7.6.1869 Suomen Hypoteekkiyhdistyksen, maan suurimman kiinteistöluottolaitoksen toimitusjohtajaksi. Tehtävään oli kertynyt runsaasti kokemusta senaatin asiamiehenä hypoteekkiyhdistyksen hallituksessa 1862-1868. Snellmanin haasteena oli pantiksi jääneen omaisuuden hoitaminen. Pitkäjänteisellä realisoinnilla Snellmanin onnistui 12 vuoden aikana vakauttaa hypoteekkiyhdistyksen asema nälkävuosien katastrofin jälkeen.

Snellman valittiin maaliskuussa 1870 Suomalaisen kirjallisuuden seuran esimieheksi aikana, jota on luonnehdittu suomalaisuusliikkeen suureksi läpimurroksi. Samaan aikaan alkoi muodostua erilaisia mielipiteitä siitä, miten fennomania ideologiana käsitetään. Tiukasti puoluetistelun ulkopuolella pysytellyt Snellman seurasi aitiopaikalta fennomaanisen liikkeen valtataistelua.

Snellman lukuisat puheet nuorisolle varmistivat perinnön jatkuvuuden uusille sukupolville. Viimeisessä Vilhelmin päivän puheessaan huhtikuussa 1881 hän totesi: Katsokaa ympärillenne, mitä Euroopassa tapahtuu. Jokainen päivä on todisteena siitä, mitä merkitsee työ kansan kansallistietoisuuden herättämiseksi ja kansakunnan johtamiseksi selvempään tietoisuuteen siitä, mitä kansa on ja mikä sen tarkoituksen tulee olla.--- Siksi suomalainen liike, jota te ette käsittä, tulee voittamaan: Ei ole mitään inhimillistä mahtia, joka voisi sitä estää, ja vain sille voidaan luja Suomi perustaa, Suomi, joka voi toivoa kestävänsä tulevaisuudessa.” Morgonbladet 16.5.1881. Puhe 75-vuotisjuhlassa

Kulisseissa hän elämänsä loppuun saakka muistutti suomalaisia virkamiehiä realiteeteista Venäjän yhteydessä ja suojana kansakunnan kehitykselle. Hänen elämänsä viimeisen kirjeen viimeinen lause kuului:”Rehtiys ja kunnia ovat meidän ankkurimme. Mutta venäläinen tšinovnikka, vaikkapa näennäisesti suomalaissyntyinenkin, ymmärtää ne toisella tavalla kuin me.”

Hyvä kuulijat!

J. V. Snellmanin koottujen teosten suurin opetus on se, että vaikeaselkoisen Hegel-filosofin viittaa kantaneen Snellmanin vaikutus kuitenkin perustui siihen, että hän oli ennen kaikkea käytännön mies, jolle viime kädessä filosofiakin oli väline käytännön ratkaisun löytämiseen. Viimeistään pitkällä ulkomaanmatkallaan hän oppi miten omien sanojensa mukaan päästiin ulos kirosta skolastisesta filosofoinnista. Snellman suositteli tällaista ravistusta ystävälleen Tübingenin yliopiston professori Reiffille joulukuussa 1843 lääkkeeksi hänen yksinäiseen mietiskelyyn ja luulosairauteen taipuvalle luonteelleen. Lopuksi Snellman totesi:”veri on vettä sakeampaa sanoo suomalainen sananlasku; ts. kukin eläköön primo loco isänmaansa hyväksi ja harjoittakoon, jos niin täytyy, myös filosofiaa.”

Laajalla kirjallisessa tuotannollaan Snellmanista tuli kansakuntansa käsikirjoittaja, koska vaikeasti avautuvasta filosofisesta ilmauksesta huolimatta hän oli sanomalehtikirjoituksissaan ja puheissaan vertaansa vailla oleva mainio oppiensa kansantajuistaja, elävä ja iskuvoimainen mielipiteenvälittäjä. Hallitessaan harvinaisen suuren poikkitieteellisen tietomäärän ja kyetessään osallistumaan terävästi julkisuudessa mihin tahansa keskusteluun häntä on pidetty Venäjän Mihail Lomonosovin tapaan yhden miehen tiedeakatemia.

Lopputuloksena itseään suomalaisena korostaneesta ja läheltä eurooppalaista elämäntapaa kriittisesti seuranneesta Snellmanista tuli suomalaisen sivistyksen esitaistelija ja modernin kansalaisyhteiskunnan rakenteiden kehittäjä. Snellmanin ohjelma on vaikuttanut ratkaisevalla tavalla maamme itsenäistymiseen ja eurooppalaiseksi valtioksi kasvamiseen. Eurooppalainen Snellman toimi kansakunnan oppaana omana elinaikanaan ja tämä perintö kantaa tänä päivänäkin.

Meidänkin ajassamme Snellmanilla on selkeä tilaus; Euroopan yhdentymiskehitys on tehnyt Snellmanista kansakunnan käsikirjoittajana entistä ajankohtaisemman, kun kansainvälisyyden kasvu ruokkii myös keskustelua suomalaisen identiteetin rakennuspuista. Snellmanin kootut teokset rakentavat sillan aikakauteen, jolloin Suomi oli eurooppalaisempi kuin koskaan.

Kysymys on koko ajan sivistyksen voimasta. Aleksis Kiven ”Seitsemän veljestä”-teoksen esipuheeseen Snellman kirjoitti 1873: ”Hän ei ole antanut yhden ainoakaan noista seitsemästä veljeksestä saada loppuansa hirsipuussa. Se loppu oli enemmän hänen runoluonteensa mukainen, että he oman kokemuksensa ja miettimisensä kautta tulisivat näkemään sivistyksen arvon, ja että he omin voimin ponnistaisivat ylös hurjasta ja raa’asta metsäelämästään ihmiselle sopivaan sivistykseen ja tapoihin.”

J. V. Snellmanin sanoma meille tänään on, että kansakunta ei ole koskaan valmis. Jokaisessa meissä asuu joku näistä seitsemästä veljeksestä kuten jokaisessa esivanhemmassamme kaikissa sukupolvissa ennen meitä. Omassa elämässään jokaisesta tulee kansakuntansa käsikirjoittaja pitäessään mielessä, että jokaisen sukupolven tehtävä on kartuttaa vastaanottamaansa inhimillisen sivistyksen perintö ja siten kartutettuna jättää se jälkipolville. Tässä tehtävässä helpottakoon juhlaohjelman anti jokaista kansalaista erityisesti tänä vuonna. Näillä sanoilla toivotan kaikille mitä parhainta sivistyksen juhluvuotta! Kiitos!